

УДК 374.71

Олена Теренко

ORCID iD 0000-003-1427-921x

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри практики англійської мови,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
вул. Роменська, 87, 40002 Суми, Україна,
eterenko@ukr.net

ПАРАДИГМИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У США І КАНАДІ

У статті досліджуються парадигми освіти дорослих у США і Канаді. Систематизовано філософські напрями, що вплинули на розвиток освіти дорослих у США і Канаді. Розкрито сутність лібералізму як філософського підходу. Виокремлені ключові характеристики прогресивізму. Розглянуто зв'язок прогресивізму та соціального реконструктивізму. Здійснено компаративний аналіз біхевіоризму та гуманістичного напрямку. Досліджено характерні риси радикалізму. Виявлено, що прагматизм, біхевіоризм та соціальний конструктивізм є ключовими філософськими напрямками, що вплинули на розвиток освіти дорослих у США і Канаді.

Ключові слова: Канада; лібералізм; освіта дорослих; прагматизм; прогресивізм; радикалізм; реконструктивізм; США.

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2019.3.7175>

Вступ. Динамічність розвитку економічної та соціальної підсистем суспільства, інтеграційні та глобалізаційні процеси, перехід до інформатизації суспільства зумовлюють необхідність модернізації системи освіти, методологічними засадами якої є концепція «освіти впродовж життя», що є важливою і обов'язковою складовою соціальної моделі сучасного суспільства, що адекватно реагує на запити особистості і забезпечують людині професійний та соціальний розвиток впродовж життя. Освіта дорослих є одним із важливих складників системи неперервної освіти.

Головними чинниками інтенсивного розвитку освіти дорослих є ті соціальні та економічні зміни, що відбуваються у суспільстві. Саме соціокультурний контекст, який поєднує три виміри: демографію, глобалізацію економіки і технології, створює як особливі інтереси і потреби дорослої людини, так й освітні можливості, що їм надаються.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що теоретико-методологічні засади освіти дорослих розкриваються у роботах Л. Лук'янової, Н. Ничкало, С. Сисоевої та ін. Звернення до організаційних засад освіти дорослих у США і Канаді ми знаходимо у роботах таких провідних американських і канадських вчених, як Т. Брамельд, Дж. Брунер, Г. Даркенвальд, Дж. Дьюї, Дж. Еліс, А. Маслоу, С. Меррієм, М. Ноулз, А. Вілсон та ін. Проте методологічні засади освіти дорослих у США і Канаді досліджено недостатньо, що обумовило вибір теми дослідження.

Мета статті – узагальнити парадигми освіти дорослих у США і Канаді.

Парадигми освіти дорослих у США і Канаді. Привертає увагу виокремлення та осмислення Дж.

Елісом та С. Меррієм філософських підходів, що вплинули на розвиток освіти дорослих: лібералізм, прогресивізм, біхевіоризм, гуманізм, радикалізм, конструктивізм (Елісон, 2004, с. 100). До них звертаються у своїх дослідженнях Н. Бідюк, Н. Горун, О. Огієнко.

Лібералізм має давні коріння і виходить з того, що оскільки людина є справжнім джерелом поступу в суспільному житті, то необхідно забезпечити її права та свободи, надання рівного доступу до освіти незалежно від рівня добробуту та соціального стану. Базовим принципом ліберальної освіти є розвиток особистості, що співзвучно з метою ліберальної освіти у античні часи – виховання громадян, здатних стати активними учасниками демократичного суспільства. З огляду на це, неформальна освіта дорослих повинна бути неперервною, орієнтуватися на розвиток інтелектуальних здібностей людини, бути доступною всім верстам населення, а її зміст має відповідати їх потребам.

Історичні корені філософії прогресивізму пов'язані з прогресивним політичним рухом в суспільстві та освіті. Її основу складають концепції взаємодії освіти і суспільства, емпіричні теорії освіти, демократизації освіти. Оскільки інтенсивний розвиток освіти дорослих припадає саме на період розквіту прогресивізму в США і Канаді, то не викликає сумніву, що він мав на неї суттєвий вплив. Серед прихильників прогресивізму в освіті дорослих назвемо Е. Ліндемана, Б. Бергевіна, які завданням освіти дорослих вважали задоволення освітніх потреб дорослої людини і наголошували, що освіта дорослих повинна бути практикоорієнтованою, спиратися на досвід дорослої людини, а педагог «не є «мудрецем», як за ліберальною традицією, він стає «гідом», який допомагає дорослій людині організову-

вати, стимулювати, здійснювати та оцінювати складний процес навчання (Бергевін, 1967, с. 23).

На думку Н. Бідюк (2010), сучасний шлях розвитку прогресивної освіти – це шлях її трансформації в концепції «соціального реконструктивізму», «громадської освіти» і «освіти для виживання», в яких поєднуються ідеї, запозичені з педагогічних, філософських, антропологічних, психологічних і соціологічних теорій (с. 205). Відомими прихильниками цих концепцій в педагогіці США і Канади стали Т. Брамельд, Дж. Вілер, С. Коген, Л. Меткалф, Д. Олівер, У. Стенлі, Б. Собел, Р. Райт, У. Файнберг, Л. Фішер, Г. Шейн, Р. Шерман та інші. Ці концепції мають пряме відношення до неформальної освіти. За концепцією соціального реконструктивізму, неформальна освіта дорослих може стати тим механізмом, що зумовлює відповідні «реконструкції» суспільства.

Основною метою концепції «освіта для виживання», яка розроблялася дослідниками Дж. Джоунсом, Д. Кауфманом, Д. Манном, Ф. Ньюменом та ін., стала підготовка до виживання в умовах конфліктів і війн. Шляхами її реалізації у неформальній освіті дорослих стало як створення спеціальних навчальних програм щодо проблем самогубства, вживання наркотиків, алкоголізму тощо, так й залучення дорослої людини у життя громади.

Зауважимо, що М. Ноулз (1950) приділяв особливу увагу впливу громади на дорослу людину, називаючи громаду «форматом..., лабораторією..., засобом навчання, природним середовищем... для навчання дорослих» (с. 201). Тому концепція «громадської освіти» або «освіти в громаді», розробниками якої є Л. Деккер, М. Кінг, Ф. Кеппел, К. Краус, Р. Саален та інші, що орієнтована на позитивні зміни і розв'язання проблем громади, формування громадянського демократичного суспільства, займає відповідне місце у неформальній освіті дорослих США і Канади.

Біхевіористичний напрям, засновником якого був Джон Уотсон, виник у США і Канаді на початку ХХ ст. Базуючись на теорії І. Павлова про умовні рефлекси, його прихильники розглядали особистість як сукупність поведінкових реакцій на стимули зовнішнього середовища. Звідси мета освіти дорослих – модифікація поведінки дорослого з орієнтацією на зміни в людині.

На відміну від біхевіористів, представники гуманістичного напрямку (А. Маслоу, М. Ноулз, К. Роджерс та ін.) людину вважають самостійною, активною, відкритою до змін і самоактуалізації особистістю, яка є активним суб'єктом навчального процесу. А. Маслоу виокремив основні характеристики людини, що «самоактуалізується», зокрема, уміле сприйняття дійсності, яку індивід повинен сприймати спокійно, визнання себе, інших і середовища, безпосередність, чутливість до проблем, незалежність від інших, постійне бажання оцінки своїх дій, співчуття, пошук міжособистісних відносин, повага, етичні якості, доброзичливе відчуття гумору, творчий

характер, прагне до самоактуалізації, максимально відкрита до нового досвіду. Розкрити внутрішній потенціал людини – одне з основних завдань педагогів-гуманістів (Роджерс, 2010, с. 135).

На думку О. Огієнко (2009), андрагогіка як наука про освіту дорослих, основні положення якої були обґрунтовані американським вченим М. Ноулзом, є зразком гуманістичного підходу в освіті дорослих, виходячи з якого досліджувалися специфічні особливості дорослої людини як суб'єкта навчального процесу, а саме: усвідомлення дорослою людиною себе як самостійної особистості; наявність життєвого та професійного досвіду, який стає джерелом освіти безпосередньо для неї та її колег; наявність освітніх потреб, прагнення за допомогою навчання вирішити свої життєво важливі проблеми та досягти конкретних цілей; прагнення до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку; прагнення до негайної реалізації набутих знань (с. 205).

Засновники радикального напрямку, ґрунтуючись на теоріях анархізму, марксизму, соціалізму, розглядають освіту взагалі та освіту дорослих зокрема як важливий механізм для досягнення радикальних змін у суспільстві. Це актуалізує соціальну роль неформальної освіти дорослих, оскільки вимагає критичного осмислення та особистої їх участі у цих змінах. Яскравим представником цього філософського напрямку є П. Фрейре, який вважав, що для більш радикальної трансформації суспільства необхідно ширше залучати верста населення до освіти. У своїх працях «Освіта як практика свободи» та «Педагогіка пригноблених» він доводив, що за «банківською концепцією» освіта дорослих ніколи не запропонує тим, хто навчається можливість, критично розглядати реальність. Альтернативу «банківській» концепції освіти П. Фрейре (2003) вбачає в концепції «постановки проблеми», яка розглядається ним як гуманістична та звільняюча практика, яка стверджує, що «пригноблена людина має боротися за своє звільнення», а «світ – це більше не те, що має бути описане оманливими словами, він стає об'єктом перетворювальних дій людей». П. Фрейре запрошує людей досліджувати суспільство та змінювати його через набуття освіти (с. 103).

На думку дослідників Н. Бідюк (2009) та П. Бергевін (1967), відбувається процес «переключення» від попередніх філософій до нової філософії конструктивізму, основними ідеями якого є теоретичний та концептуальний релятивізм, важливість контексту, критичне мислення та трансформаційне навчання. У філософії конструктивізму людина є унікальною за своїм баченням світу, своїми переконаннями, своїм світоглядом, тому вона конструює своє особисте розуміння навколишньої дійсності. Саме так розглядається доросла людина у неформальній освіті дорослих, коли створюються умови для задоволення її освітніх потреб, пошуку шляхів до вирішення проблеми, розвитку критичного мислення. При цьому

педагог не є передавачем готових знань, а виконує функції консультанта, модератора, фасилітатора тощо (с. 300, с. 100).

П. Бергевін (1967) впевнений, що «філософія освіти дорослих є основою освітньої практики» (с. 134), тією структурою, що здатна поєднати окремі компоненти освіти дорослих в єдине ціле», виявити взаємозв'язок кількісних та якісних змін.

Хоча до ХХ ст. більшість ідей американської освітньої філософії була запозичена з великих систем чи шкіл філософії, а педагогічні ідеї Я. Коменського, І. Гербарта, Дж. Локка, І. Песталоцці, Ж. Руссо, Ф. Фребеля, Г. Спенсера пронизували американські та канадські педагогічні теорії до початку ХХ століття, під впливом ринкових вимог, сформувалася унікальна філософія прагматизму, що поряд з біхевіоризмом і соціальним конструктивізмом, виявилася типовим американським, вона й диктувала весь подальший розвиток філософії освіти в США і Канаді.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що освіта дорослих у США і Канаді еволюціонувала з розвитком суспільства, тому має тривалу історію і певні традиції, здебільшого розглядалася як неформальна освіта дорослих, що спрямована на саморозвиток, самовдосконалення дорослої людини, задоволення її освітніх потреб; механізм розбудови громадянського суспільства.

Підтримку ідеї неперервного навчання дорослих знаходимо в роботах учених XVI–XVIII ст. Ян Амос Коменський вважав, що «якщо для всього людського роду весь світ – це школа, від початку до кінця віків, так й для кожної людини його життя – школа, від колиски до труни; необхідно не тільки сказати разом з Сенекою: «Навчатися у будь-якому віці не пізно», а треба казати: кожен вік призначений для учіння, і одні і ті самі межі відведені людському життю і людській школі». Він мріяв про «виправлення людських справ» шляхом досягнення Мудрості через навчання «всіх усьому», розкриття сакрального в людині через систему неперервної освіти цілісної особистості (Коменський, 1989, с. 306).

У ХІХ ст. розпочинається активне осмислення педагогічного досвіду, його обґрунтування. Ідею неформальної освіти дорослих обґрунтовує у своїх наукових працях французький філософ Ж. Кондорсе. Він наголошував на важливості та необхідності навчання людини до пізньої старості, використовуючи для цього лекторії, бібліотеки, музеї тощо. Реалізувати його ідеї на практиці спромігся Р. Оуен, який у 1816 р. відкрив першу вечірню школу для дорослих «Новий інститут для утворення характеру людини». У своїй автобіографічній роботі «Ідучи своїм шляхом: автобіографія двадцяти семи років» він обґрунтовує значення освіти для дорослої людини, розкриває сутнісні особливості їх навчання та ретельно описує свої труднощі щодо організації шкіл для дорослих.

Початок розвитку неформальної освіти на концептуальному рівні пов'язується з міжнародною конференцією у Вільямсбергу (США, 1967), коли

було розглянуто питання світової кризи в освіті. Ф. Кумбс (1970) застерігав, що відбувається «світова криза освіти, правда, не так яскраво виражена, як продовольча чи військова криза, але вона може мати серйозні наслідки». Чинниками світової кризи, на його думку стало: велика кількість тих, хто бажає вчитися; нестача засобів навчання; консервативність системи освіти; інертність суспільства, байдужість до потреб і проблем освіти (с. 209).

Отже, ідея освіти дорослих, яка розглядалася у контексті неперервної освіти визначалася як засіб вирішення проблеми «нескінченого у кінцевому, досягнення повноти людського розвитку», як принцип постійного поповнення знань, оскільки «життя, яке постійно рухається, потребує повноти та всебічного розвитку людських здібностей», а для цього необхідно навчання, освіту та просвіту «зробити такою ж інстинктивною потребою, як питатися та кормитися тілу», як важливе завдання педагога – «розвивати в учнях здатність і бажання навчатися все життя», як результат освіти – «необхідно навчатися у школі, але значно більше необхідно навчатися після закінчення школи, і це друге навчання за своїми наслідками, за своїм впливом на людину і на суспільство невимірно важливіше першого» (Меріем, 2013, с. 99).

П. Джарвіс (2012) писав про те, що прогресивні ідеї стосовно освіти дорослих знаходилися до другої половини ХХ століття у «дрімаючому стані» і тільки тоді почали набувати життєвої сили (с. 209).

Висновки. Таким чином, ключовими філософськими підходами, які вплинули на розвиток освіти дорослих у США і Канаді є лібералізм, прогресивізм, біхевіоризм, гуманізм, радикалізм, конструктивізм. Лібералізм констатує, що оскільки людина є справжнім джерелом поступу в суспільному житті, то необхідно забезпечити її права та свободи, надання рівного доступу до освіти незалежно від рівня добробуту та соціального стану. Прогресивізм пов'язаний з прогресивним політичним рухом в суспільстві та освіті та передбачає взаємодію освіти і суспільства, емпіричні теорії освіти, демократизації освіти. За концепцією соціального реконструктивізму неформальна освіта дорослих є механізмом, що зумовлює відповідні реконструкції суспільства. Завданням концепції «освіти для виживання» є підготовка до адаптації в умовах конфліктів і війн шляхом розробки спеціальних навчальних програм щодо проблем самогубства, вживання наркотиків, алкоголізму тощо, так й залучення дорослої людини у життя громади. Радикалізм ґрунтується на теоріях анархізму, марксизму, соціалізму, розглядаючи освіту взагалі та освіту дорослих, зокрема як важливий механізм для досягнення радикальних змін у суспільстві. Біхевіоризм формулює мету освіти дорослих як модифікацію поведінки дорослого з орієнтацією на зміни в людині. Представники гуманістичного напрямку людину вважають самостійною, активною, відкритою до змін і самоактуалізації особистістю, яка є активним суб'єктом навчального процесу. Засновники

радикального напрямку розглядають освіту дорослих як важливий механізм для досягнення радикальних змін у суспільстві.

Перспективою подальших досліджень є аналіз методологічних засад освіти дорослих у країнах Європейського Союзу.

Література

- Бідюк Н. М. Професійне навчання безробітних у США: теорія і практика: монографія. Хмельницький: ХмЦНТЕУ, 2009. 541 с.
- Коменский Я. А. Великая дидактика. Москва: Педагогика, 1989. 416 с.
- Кумбс Ф. Г. Кризис образования в современном мире: Системный анализ. Москва: Прогресс, 1970. 260 с.
- Огієнко О. І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина XX століття). Суми: Елада. 2009. 500 с.
- Фрейре П. Педагогіка пригноблених. Київ: Юніверс, 2003. 168 с.
- Bergevin P. A. *Philosophy for Adult Education*. New York: Seabury, 1967. 223 p.
- Elias J. L. *Philosophical Foundations of Adult Education*. New York: Krieger Pub Co, 2004. 286 p.
- Freire P. A *Pedagogy for Liberation: Dialogues on Transforming Education*. South Hadley: Bergin & Garvey Publishers, 1997. 208 p.
- Jarvis P. *Adult Learning in the Social Context*. London: Routledge. 2012. 231 p.
- Knowles M. S. *Informal Adult Education: A Guide for Administrators, Leaders and Teachers*. New York: Association Press. 1950. 272 p.
- Lindeman E. *The Meaning of Adult Education*. Norman, OK: University of Oklahoma Press. 2009. 143 p.
- Maslow A. H. *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row. 1990. 362 p.
- Merriam S. B. *Adult Learning: Linking Theory and Practice*. San Francisco: Jossey-Bass. 2013. 320 p.
- Rogers A. *Teaching Adults*. Philadelphia: Open University Press. 2010. 360 p.

References

- Bidyuk, N. (2009). *Teoriya I praktyka profesiynogo navchannya bezrobitnyh v SHA [Theory and Practice of Professional Education of Unemployed in the USA]*. Hmelnickij, Ukraine: HmCNTEU (ukr).
- Komenskiy, Ya. A. (1989). *Velikaya didaktika [Great Didactics]*. Moscow, Russia: Pedagogica (rus).
- Kumbs, F. (1970). *Krisis obrzovniy v sovremennom mire. Sistemnyi analisis [Crisis of Education in Modern Society: System Analysis]*. Moscow, Russia: Progress (rus).
- Ogienko, O. (2009). *Tendenciyi rozvitku osviti doroslyh u Skaninavskyyh krinah (druga polovina XX stolittya) [Tendencies of Adult Education Development in Scandinavian Countries (Second Half of the XX Century)]*. Sumy, Ukraine: Ellada (ukr).
- Freire, P. (2003). *Pedagogika Prygnoblenykh [Pedagogics of the Opressed]*. Kyiv, Ukraine: Universe (ukr).
- Bergevin, P. A. (1967). *Philosophy for Adult Education*. New York, USA: Seabury (eng).
- Elias, J. L. (2004). *Philosophical Foundations of Adult Education*. New York, USA: Krieger Pub Co (eng).
- Freire, P. (1997). *A Pedagogy for Liberation: Dialogues on Transforming Education*. South Hadley, USA: Bergin & Garvey Publishers (eng).
- Jarvis, P. (2012). *Adult Learning in the Social Context*. London, UK: Routledge (eng).
- Knowles, M. S. (1950). *Informal Adult Education: A Guide for Administrators, Leaders and Teachers*. New York, USA: Association Press (eng).
- Lindeman, E. (2009). *The Meaning of Adult Education*. Norman, OK, USA: University of Oklahoma Press (eng).
- Maslow, A. H. (1990). *Motivation and Personality*. New York, USA: Harper & Row (eng).
- Merriam, S. B. (2013). *Adult Learning: Linking Theory and Practice*. San Francisco, USA: Jossey-Bass (eng).
- Rogers, A. (2010). *Teaching Adults*. Philadelphia, USA: Open University Press (eng).

ПАРАДИГМЫ ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ В США И КАНАДЕ

Теренко Елена, кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры практики английского языка,
Сумской государственной педагогической университет имени А. С. Макаренко,
ул. Роменская, 87, 40002 Сумы, Украина, eterenko@ukr.net

В статье исследуются методологические основы развития образования взрослых в США и Канаде. Систематизированы философские направления, которые повлияли на развитие образования взрослых в США и Канаде. Раскрыта сущность либерализма. Выделены ключевые характеристики прогрессивизма. Рассмотрена связь прогрессивизма и социального реконструктивизма. Проведен компаративный анализ бихевиоризма и гуманистического направления. Исследованы характерные черты радикализма. Выявлено, что прагматизм, бихевиоризм и социальный конструктивизм являются ключевыми философскими направлениями, которые повлияли на развитие образования взрослых в США и Канаде.

Ключевые слова: Канада; либерализм; образование взрослых; прагматизм; прогрессивизм; радикализм; реконструктивизм; США.

PARADIGMS OF ADULT EDUCATION IN THE USA AND CANADA

Terenko Olena, PhD (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of English Language Practice,
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko,
87 Romenskaya Str., 40002 Sumy, Ukraine, eterenko@ukr.net

The article deals with methodological basis of adult education development in the USA and Canada. Philosophical directions that influenced adult education development in the USA and Canada are systematized. Essence of liberalism is discovered. According to liberalism a person is a source of society development, that is why his rights and freedom should be supported, equal access to education should be provided to all citizens despite their social status and level of income. Key principals of liberal education are development of personality, upbringing of citizens who can make positive social changes. Taking into account this fact, informal adult education should be continuous and oriented at development of intellectual abilities of a person, be accessible to all strata of society and its content should coincide with necessities of people.

Key features of progressivism are pointed out. Historical roots of progressivism are connected with progressive political movement in society and education. It was formed due to conception of society and education interaction, empiric theory of education, democratization of education. According to progressivism the main assignment of adult education is fulfillment of educational needs of personality. Modern way of progressive education development is its transformation in conception of social reconstruction, civil education and education for survival, which unite ideas that are lent from pedagogical, philosophical, anthropological, psychological and sociological theories. According to conception of social constructivism informal adult education may become the mechanism that enables certain reconstructions of society.

The main aim of conception for survival is training for survival in conditions of war and conflicts. Ways of its fulfillment in informal adult education are establishment of certain educational programs concerning suicide, alcoholism, drug addiction and inclusion of adults in life of society. Conception of civil education or education in community is oriented at positive social changes and solution of society problems, formation of civil democratic society.

Interconnection between progressivism and social constructivism is viewed. According to philosophy of constructivism a person is unique according to his vision, for this reason he constructs his unique understanding of environment. In this way a person is viewed in informal adult education, when conditions for fulfillment of needs are created, solutions of problems are found; ways of creative thinking are established. Teacher is not a transmitter of ready knowledge; he is a consultant, moderator, and facilitator.

Comparative analysis of behaviorism and humanistic direction is conducted. Characteristic features of radicalism are investigated. Key features of a person who self-actualizes are adequate perception of reality which should be perceived calmly, understanding of oneself, other people and environment, understanding of problems, independence of others, constant desire for self-evaluation, search for interpersonal relations, respect, ethic qualities, sense of humor, creative character, desire for self-actualization, open to new experience. Key assignment of teachers is to find and open potential of a person. It was found out that progressivism, behaviorism and social constructivism are key philosophical directions that influence adult education development in the USA and Canada. According to behaviorism personality is a complex of reactions to outer impulses. For this reason, the aim of adult education is modification of adults' behavior taking into account changes in personality.

Key words: adult education; Canada; liberalism; progressivism; radicalism; reconstructivism; pragmatism; USA.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2019

Прийнято до друку 19.09.2019